

Tevhid

(Devamı)

"Allah o İlâh'tır ki kendisinden başka ilâh yoktur. Hayy'dır, Kayyûm'dır. Kendisini ne bir uyuklama, ne uyku tutamaz..." (Bakara, 2/255) âyetinden "De ki: "Ey mülk ve hâkimiyet sahibi Allahım! Sen mülkü dilediğine verir, dilediğinden onu çeker alırsın!..." (Âl-i İmrân, 3/26) âyetine, "O'dur Rahmân, rubûbiyet arşına istivâ eden, kâinata hükümler." (Tâhâ, 20/5) beyanından "Elif, Lâm, Mîm. Allah o İlâh'tır ki kendinden başka ilâh yoktur. Hayy O'dur, Kayyûm O'dur." (Âl-i İmrân, 3/1-2) fermanına, "De ki: Her türlü hamd O Allah'a mahsustur ki, asla evlad edinmemiştir..." (İsrâ, 17/111) âyetinden İhlas Sûre-i Muazzaması'na kadar hemen bütün Kur'ân'da Onun rubûbiyet mazmununun bir nabız gibi attığını, O'nun vücûd ve rubûbiyet nûrlarının bütün eşya ve hâdiselerin çehresinde yıldızlar gibi her zaman parıldayıp durduğunu görmek mümkündür. Rubûbiyet dairesinin bu ihtişamını görüp sezen her vicdan, bu geniş ve şümullü rubûbiyet tablosu veya iç içe rubûbiyet tabloları karşısında, derin bir ubûdiyet şuuruyla gerilime geçer ve "böyle bir tevhid-i rubûbiyet şöyle bir tevhid-i ulûhiyet ister" diyerek: **الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ** "Bütün hamdler, övgüler âlemlerin Rabbi Allah'adır. O Rahman'dır, Rahim'dir. Din gününün, hesap gününün tek Hakimidir." (Fâtîha, 1/2-4) âyetlerini okur ve vicdanında tevhid-i rubûbiyetin dört mertebesini birden duyarak iki büküm olur.. **يَا أَيُّهَا النَّاسُ اعْبُدُوا... الخ** "Ey insanlar! Hem Sizi hem de sizden önceki insanları yaratan Rabbinize ibadet ediniz..." (Bakara, 2/21) hitâbına "lebbeyk" çekerek temkine geçer.. **وَأَعْبُدْ رَبَّكَ حَتَّى يَأْتِيَكَ الْيَقِينُ** "Sana ölüm gelip çatıncaya kadar da Rabbine ibadet et..." (Hicr, 15/99) tembihiyle O'nun ezeli rubûbiyetine karşı lâyezâl bir ubûdiyet şuuru mesajını alır.. **فَاعْبُدِ اللَّهَ مُخْلِصًا لَهُ الدِّينَ** "O halde sen de yalnız Allah'a ibadet et..." (Zümer, 39/2) fermanından Ona tahsis-i nazarın esas olduğunu anlar.. **قُلْ يَا أَيُّهَا الْكَافِرُونَ لَا أَعْبُدُ مَا تَعْبُدُونَ... الخ** "De ki: Ey kâfirler! Ben sizin ibadet ettiklerinize ibadet etmem..." (Kâfirûn, 109/1-2)sûresini, başının üstünde bir bayrak gibi dalgalandırır, bütün

mâsivâyâ karşı tavrını ilân eder.. **إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ** "Yalnız Sana ibadet eder, yalnız sende medet umarız." (Fâtîha, 1/5) ile fitratının gâyesini haykırır ve bu yüce gâyeyi yerine getirme hususunda da fevkalâde bir mahviyet, tevâzu ve tezellülle her şeyi O'ndan beklediğini itirafta bulunur.. ve ulaştığı bu hitap makamı ve kurbet ufkunun hakkını eda sadedinde, birbiriyle iç içe iki mertebe tevhid-i ulûhiyeti ilân ve itirafını

إِهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ صِرَاطَ الَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ "Bizi doğru yola, Sana doğru varan yola ilet. Nimet ve lutfuna mazhar ettiklerinin yoluna ilet." (Fâtîha, 1/6-7) talebiyle tavzih eder pekiştirir.. bu pozitif istidâdan sonra **غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلَا الضَّالِّينَ** "Gazaba uğrayanların ve sapkınlarınkine değil." (Fâtîha, 1/7)Bizi doğru yola, Sana doğru varan yola ilet. Nimet ve lutfuna mazhar ettiklerinin yoluna ilet." (Fâtîha, 1/6-7) cümlesiyle bu isteğin negatif buudunu beyanla da hassasiyet ve titizliğini ortaya kor ve günde ortalama kırk defa tevhid-i rubûbiyetten tevhid-i ulûhiyete ve bu gerçeğin azametiyle de tevhid-i ubûdiyete koşarak "ahsen-i takvîm'e mazhariyetinin hakkını eda etmeye çalışır. Hulâsa; Kur'ân-ı Kerim'in tevhid hakkındaki beyanı fevkalâde açıktır. O'nun emrettiği tevhid hem "tevhid-i rubûbiyet" hem de "tevhid-i ulûhiyet" tir. Sûrelerin en uzun olan Bakara Sûre-i Celîlesi'nden en kısa sûrelerden sayılan Sûre-i İhlas'a kadar hemen her sûrede açık kapalı tevhid takrir edilir. İhlas Sûresi'nde bir yandan tevhid-i ulûhiyet takrir edilirken diğer yandan da Cenâb-ı Hakk'ın kemal sıfatlarıyla muttasıf ve noksan sıfatlardan da münezzeh olduğu vurgulanır. Kâfirûn Sûresi ise, açık bir netice olan ibadet ve perestişin Allah'a yapılacağını ihtar eder ve bizi tam bir tevhid-i kibleye çağırır. Aslında, ciddî bir tetkike tâbi tutulduğunda görülecektir ki Kur'ân-ı Kerim, temelde, hep tevhid yörüngesi üzerinde yürümektedir. Evet O'nda, Allah'tan, Allah'ın isim, sıfat ve fiillerinden haber veren âyetler "tevhid-i ilmî-yi haberî"ye meşhur ifadesiyle "tevhid-i ulûhiyet"e delâlet eden beyanlardır. Eşi, şeriki, zıddı, niddi olmayan Mâbud-u Mutlak'a ibadete ve O'ndan mâadasını da ^[3]**وَنَخْلَعُ وَنَتَرَكُ مَنْ**

فَهْوَسْوَ فِهْوَسْوَ fahvâsınca mâbudiyetten azle delâlet eden fermanlar da, "tevhid-i irade-i talebî", mâruf ifadesiyle "tevhid-i rubûbiyet"i gösteren delillerdir.

Diğer bir yaklaşımla, tevhid-i rubûbiyet veya tevhid-i ilmî, Hazreti Rûh-u Seyyidi'l-enâm'ın haber verdiği hakikatleri tasdik; tevhid-i amelî veya tevhid-i ulûhiyet de emrolunan şeyleri emrolunduğu çerçevede yerine getirme ve yasaklanan şeylerden de içtinab etmekten ibarettir. Tevhid-i ilmînin tamamıyeti, Zât-ı Bârî'yi kemal sıfatlarıyla muttasıf bilip noksan sıfatlardan da tenzih etmekle gerçekleşir; tevhid-i amelî ise, böyle bir Zât-ı Ecell-i Âlâ'ya ibadet etmek, muhabbet duymak, O'na karşı ihlâslı davranmak ve havf u recâ dengesini korumakla tahakkuk eder.

Pratik olarak gerçekleştirilebildiği takdirde potansiyel intihâ sayılan, halihazırdaki durumu itibarıyla Hak yolcusunun ibtidâ televvünlü bütün seyahatleri, deliller, bürhanlar ve afakî-enfüsî müşâhede ufkunda cereyan eder. Deliller, bürhanlar, afakî-enfüsî müşâhedeler tevhidin en sağlam ayaklarıdır; her sâlik, seyr-i sülûk-i ruhânîsinin hemen her merhalesinde, bunların iş'ar ve işaretlerini makamıyla münasebet içinde imtisal eder, değerlendirir; değerlendirmelerin daha engin yorumlara, duyushlara açılması ölçüsünde de delilde aynı medlûlü duyar.. şahitte "bî kem u keyf" meşhûda ulaşır.. ve peygamberlerin sundukları mesajları; keşiflerin, zevklerin, vicdanî duyushların gökler kadar engin atmosferinde, medlûl, meşhûd ve müberhen öncelikli; hatta âdeta, delilden, şahitten, bürhandan azade kalmış gibi duygular üstü duymaya, görmeler üstü görmeye, işitmeler üstü işitmeye başlar ve بِغَيْرِ كَيْفٍ وَإِدْرَاكِ وَضَرْبٍ مِنْ مِّنَالِ "Keyfiyeti meçhul idrak edilemez ve misallendirilemez." ufkunda ulvî ve nezih bir temâşâ zevkine erer. İşte, âfakta ve enfüste görülüp sezilen bu delil ve şahitler sayesinde, Allah'ın eşya ve hâdiseler üzerinde hususî mührünün nümâyân olması demek olan bu tevhid telâkkisi objektiftir ve herkese açık bir mârifet ufkudur. Böyle bir kabulün inkişafıyla, zâhirî sebeplerin gerçek mahiyetlerinin ortaya çıkması ve bütün esbab ve illetlerin Hazreti

Müsebbibü'l-esbab karşısında mütelâşi olup gitmesi, aklın iç diyalektiğinin tamamen sükût etmesi ve artık delil, şahit, bürhan değil de, bunlarla hâsıl olan mânânın bir işrakla noktalanması ise, haslara ait bir tevhid tezahürüdür.. derinlik ve televvünü de hâlin ve zevkin enginliğine bağlıdır. Böyle bir noktayı ihraz eden sâlik, artık emareler ve işaretlerle değil de, vicdanındaki duyush, seziş ve işrak sayesinde deliller ve işaretlere terettüp eden hususî iltifatlarla müstağrak yaşar, iş'arlar, işaretler üstü Hazreti Şâhid-i Ezelî'nin, onun içine attığı ışıqla hep nûr düşünür, nûr konuşur, nûrla oturur-kalkar ve Hazreti Münevvirü'n-nûrun sübühât-ı vechiyle sürekli mahmur dolaşır. Deliller, bürhanlar, onun hâlinin dilini kullanma inkişafına erince, bir mânâda o da artık ne delil der; ne tevekkülde hâricî sebep arar ne de başka vesileler arkasında koşar; aksine, her şeyi O'nunla bilmeye, O'nunla görmeye, O'nunla tanıyıp O'nunla sevmeye ve görüp duyduklarını Onunla mârifete, aşka, şevke, cezb u incizâba çevirmeye başlar ve ömrünü "cem", "fark" arası gel-gitlerin dalgaları arasında sürdürür durur.

Bu nokta, her şeyin Hazreti Vacibü'l-Vücûd'a, ayne'l-yakîn seviyesinde zuhûr makamı olması itibarıyla, zâhirî sebepler bütün bütün silinip gitmeseler de, saâdet ve necat gibi önemli meselelere sebep olmaları görünümünü yitirir ve matlaşırlar. İman, tasdik, mârifet, muhabbet gibi bâtinî sebeplerin duyuluş ve hissedilişleri daha bir artarak ve derinleşerek devam eder. Onun içindir ki hakikî bir hak yolcusu, seyr u sülûk-i ruhânîde terakki ettikçe, ibadet ü taata karşı şehvet ölçüsünde bir düşkünlük göstermeye başlar.. mârifet ve muhabbeti arttıkça, dua ve münâcatlarıyla coşar ve Hak dergâhının her zaman şakıyan bir bülbülü hâlini alır; oturur-kalkar ve kalbinin diliyle hep O'nu mırıldanır. Ama, ne burada durup öteleri temâşâ etmesi, ne de kuşlar gibi göklerde kanat çırpıp mesafelerle savaşıması, onun mebdeden müntehâya mahviyet, tevâzu ve hacâlet içinde sürdürdüğü kulluktaki temkin ve âhengine asla zarar vermez.

Hazreti Vacibü'l-Vücûd'un zâtına tahsis buyurduğu tevhide gelince; o, evvelâ enbiya, sonra da asfiyâyâ mahsus bir mazhariyettir.. ve

bizim için böyle bir mârifet ve zevk ufkunu tam idrak edip duymak da imkânsız gibidir; zira o, Rabb'in, kendi rubûbiyetine şâyeste ve "Allah'tan başka ilâh bulunmadığına şahit bizzat Allah'tır..." (Âl-i İmrân, 3/18)

"Allah O ilâhtır ki kendisinden başka ilâh yoktur. Hayy'dır, Kayyûm'dur..." (Bakara, 2/255)

"Allah'tır gerçek İlâh! O'ndan başka yoktur ilâh..." (Haşr, 59/22)

"Muhakkak ki Benim gerçek İlâh. Benden başka yoktur ilâh. O hâlde sen de yalnız Bana ibadet et." (Tâhâ, 20/14) gibi âyetlerle ifade buyurduğu "tevhid-i tâmm"ı, erbabının dupduru gönüllerine ifâzası ve onlara gönül dilleriyle bunu seslendirme imkânını bahşedip hususî bir tevhidle şereflendirmesi; şereflendirip o engin ihsanlarını, onların aczlerinin çehresinde daha bir derinleştirmesi, sonra da bu incelerden ince hususu, [4] مَا عَبَدْنَاكَ حَقَّ [5] , مَا عَرَفْنَاكَ حَقَّ مَعْرِفَتِكَ يَا مَعْرُوفُ. , [6] مَا شَكَرْنَاكَ حَقَّ شُكْرِكَ يَا مَشْكُورُ. , [7] مَا عِبَادَتِكَ يَا مَعْبُودُ , [8] ذَكَرْنَاكَ حَقَّ ذِكْرِكَ يَا مَذْكُورُ gibi sözlerle bir mârifet mülâhazası, bir ibadet şuuru, bir acz u fakr tavrı, bir şevk u şükür iştiağıyla ifade ettirmesi büyük bir mazhariyettir. Ve onlardan olmayanın da bunu kavraması mümkün değildir. Nasıl mümkün olabilir ki bu, hususî bir mevhibedir ve hangi şart-ı âdiye bina edilirse edilsin, Hazreti Vehhâb'ın bir atıyyesidir; O'nun atıyyelerini de ancak matıyyeleri yüklenir ve temsil eder.

Böyle bir tevhidi, kâmil mânâda ancak enbiya-yı izâm ve asfiyâ-yı fihâm efendilerimiz duyup hissedebilirler; hissedebildiklerinin de ancak mezun oldukları miktarını fâşedebilirler. Asfiyâ o vadide her zaman at koşturur, kapalı motif ve sembollerle -hadlerinin elverdiği ölçüde- onu soluklamaya çalışır; daha gerilerdeki evliyâ ise, gerektiğinde onu kelâm-ı nefsiyle mırıldanır; ama bunların hepsi de, gereksiz yere hâl ve zevk ifşâsından fevkalâde sakınır; hatta fâşetmeyi ulûhiyet haysiyetine karşı irtikab edilmiş bir hata sayar ve ağyara sır vermiş olmadan ötürü tir tir titrerler.

Herhalde böyle bir konuda, enbiya-yı izâmın mesajlarını yeterli bularak, mevzuu onların idrak ufkuna göre seslendirip [8] الْعَجْزُ عَنِ الْإِدْرَاكِ

إِدْرَاكُ itirafıyla hakikatin ilmini ve ehassü'l-havâssın tevhid telâkkisini Allah'a havale etmek en selâmetli yol olsa gerek.

İster akide açısından, ister tasavvufî zevk ve hâlin ifadesi olarak tevhidi en zirvedekilerin mülâhazası içinde düşünürken dahi, kat'iyen Hazreti Rûh-u Seyyidi'l-Enâm'ın rehberlik ve daire-i irşadının dışında kalmamaya çalışmak bir esastır; zira O'nun mişkât-ı nübüvvetinin dışında, en parlak ışıkların, en engin zevklerin ve en derin mârifetlerin dahi nefsanî birer zevk ve yalancı birer ziyâ olmaları ihtimalden uzak değildir.

Çelebizâde Abdülaziz Efendi'nin, İbrahim Hakkı Hazretlerinin: "Hüdâ Rabbim nebim hakka, Muhammed'dir Rasûlullah" şeklindeki manzum akidesi türünden "Gülşen-i Niyaz"daki mevzûn ifadeleri hem akide kitaplarındaki geleneğe hem de asfiyâ telâkkisine uygun olması itibarıyla, sözlerimizi böyle bir nazımla noktalamak istiyoruz:

"Vahdet-i zâtı eyleyüp tahkîk,
Etmişimdir sıfâtını tasdîk.
İlim, kudret, hayat, sem' u basar,
Zât-ı pâkinde oldular muzmer.
Gerçi zâtla kadîm oldu sıfât,
Ne sıfât zâttır ne de gayru'z-zât.
Aceze'l-vâsıfûne an sıfâtık,
Ma arafnâke hakka ma'rifetik.
Ehadiyette yok şebîh ü nazîr,
Mülkte hâcet-i müşîr ü vezîr..
Ne arazsın ne cism ü cevhersin,
Ne müteşekkîl ne musavversin.
Yâni min haysü zâtihi'l-akdes,
Sıfât-ı Hak hemîn tecerrüd bes.
Sende yoktur eyâ Semî' u Mu'cîb,
Hadd ü add ü tecezzî vü terkîb.
Sana nisbetle yâ Aliyye's-şân,
Ne zamana itibarı var ne mekân..
Olmadı yok o ihtimal yine,
Ekl ü şurb ü libas ü nevm ü sine.
Pâktır dâmen-i celâlet-i Hak,
Şehvet isnad olunmadı mutlak.
Fer' ü asl ihtimalin eyledi sed,
Âyet-i "lem yelid ve lem yûled".
Lem yezel ü lâ yezâlsin bîşek,
Safha-i dil bu itikada mihenik.

Hem evvelü bidâyet Ol'dur Ol,
 Âhirü nihâyet de Ol'dur Ol.
 Muhdis-i âlem O Zât-ı Kadîm,
 Hem masnû-ı feyz ü fazl-ı amîm.
 Eser-i sun'u âlem ü âdem,
 Hükm-ü vefkındır vücûd u adem.
 Emr-i "Kün" le zuhûr etti tamâm,
 Ulvî vü süflî cümle-i ecrâm.
 Etmeseydi eğer feyz-i vücûd,
 Bilinmezdi resm ü râh-ı şuhûd.
 Hâlık-ı hayr ü şer cenâbındır,
 Hem masdar-ı her fiâl bâbındır.
 O'dur merkez-i hatâ vü sevâb,
 O'na vâbestedir sevâb ü ikâb."

اَللّٰهُمَّ اَرِنَا الْحَقَّ حَقًّا وَاَرِزُقْنَا اَتِّبَاعَهُ، وَاَرِنَا الْبَاطِلَ بَاطِلًا وَاَرِزُقْنَا
 اِجْتِنَابَهُ، وَصَلِّ عَلٰى سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ الَّذِي هُوَ وَسِيْلَةُ التَّوْحِيْدِ وَعَلٰى
 اِخْوَانِهِ مِنَ النَّبِيِّينَ وَالْمُرْسَلِيْنَ ذَوِي التَّمَكِّيْنَ السَّيِّدِ.